

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียน
ในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

Model of Educational Institution Administration According to The Buddhist
Principles in School Located within Multicultural Communities in
Pathum Thani Province

¹กฤติมา หาญมนตรี, ²พระมหาญาณวัฒน์ บุคดาวงษ์ และ ³อินธา ศิริวรรณ

¹Krittima Harnmontri, ²Phramaha Yannawat Buddawong, and ³Intha Siriwan

¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

^{2, 3}คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{2, 3}Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: ¹krittima.h2522@gmail.com, ²yannawat.bud@mcu.ac.th, ³intha.siri@mcu.ac.th

Received December 21, 2025; Revised January 29, 2026; Accepted February 18, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี 3) เพื่อทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี และ 4) เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ ดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 291 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า $PNI_{modified}$ ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูป/คน และการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ และแบบการสนทนากลุ่ม โดยวิเคราะห์เนื้อหา ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบในสถานศึกษา 3 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมินความพึงพอใจ โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ คือ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระยะที่ 4 การประเมินรูปแบบ กลุ่ม

ตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครู จำนวน 291 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมิน 4 ด้าน โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ได้แก่ การบริหารงบประมาณ การบริหารทั่วไป การบริหารงานบุคคล และการบริหารวิชาการ 2) รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี มี 6 องค์ประกอบ 3) การทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 4) การประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา; พุทธสันติวิธี; ชุมชนพหุวัฒนธรรม

Abstract

This article aimed to: 1) study the necessary needs for educational administration in schools located in the multicultural communities of Pathum Thani Province; 2) develop an educational administration model based on Buddhist peaceful means for these schools; 3) implement the developed model; and 4) evaluate the model. This mixed-methods research design, conducted in four phases. Phase 1 investigated the administrative needs with a sample of 291 school administrators and teachers from schools in multicultural communities of Pathum Thani. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and a modified priority needs index ($PNI_{modified}$). Phase 2 focused on the model development through interviews with 17 key informants and a focus group discussion with 9 experts. The data were analyzed using content analysis. Phase 3 involved the implementation of the model in 3 schools and an assessment of satisfaction with the model among 15 administrators and heads of departments, with data analyzed using mean and standard deviation. Phase 4 evaluated the model with 10 school administrators, using mean and standard deviation for data analysis. The research results showed that: 1) The needs assessment for educational administration in schools within multicultural communities revealed key priorities: Budget administration, General administration, Personnel administration, and Academic administration. 2) The developed educational administration model based on Buddhist peaceful means consists of six components. 3). The trial implementation of the model showed that participants' overall opinion of the model was at the highest level. 4) The evaluation of the model was also rated at the highest level overall.

Keywords: Educational Institution Administration; The Buddhist Principles; Multicultural Communities

บทนำ

การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม เป็นกระบวนการในการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาคนให้เกิดความสมดุลทั้งด้านจิตใจอารมณ์และสังคมทั้งในระดับ ความคิด ค่านิยม พฤติกรรมให้สอดคล้องกับความมุ่งหมาย การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ครูได้เตรียมผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้อยู่ด้วยความเข้าใจร่วมมือร่วมใจและมองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงของการพึ่งพาอาศัยกัน (พระครูสมุห์หัตถพร คำเพชรดี, 2567) แนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยนำแนวคิดพหุวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดการศึกษามีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทุกกลุ่มชนและมองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงของการพึ่งพาอาศัยกัน (Banks & McGee Banks, 2010) จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ความต้องการและวิถีชีวิตของผู้คนที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และระดับของศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4), 2562) สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียน และต้องสามารถแสดงภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural leadership) ต่อภาวการณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Riehl, 2000, กัญญาลักษณ์ ชีพบุติ และ ชัชจรียา ไบลี, 2566)

จังหวัดปทุมธานีมีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่สมัยอยุธยา เดิมชื่อสามโคก ก่อนเปลี่ยนเป็นปทุมธานีและรวมกับธัญบุรี เป็นพื้นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำคลองหลายสาย ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีชาวมลายูมุสลิมอพยพมาตั้งถิ่นฐานและยังคงมีชุมชนที่เคร่งครัดในศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ปทุมธานีจึงเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และภาษา โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายมลายูที่สืบทอดวิถีชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม ในบริบทการศึกษา ปทุมธานีจึงมีความหลากหลายของผู้เรียนและบุคลากร การจัดการศึกษาที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และภาษา (วราภรณ์ ใจพันธ์ และ คณะ, 2568) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม การอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจ และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนทุกคนอย่างเต็มที่ โดยเคารพในอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลและกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่าง (นุรสาฮิดา แซมะแซ และ คณะ, 2567) ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ควรตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักเรียนและชุมชน ลดอคติ และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ช่วยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้วยสันติวิธี เน้นการใช้ปัญญาและเมตตาธรรมในการเจรจาและหาทางออกร่วมกัน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัย สงบสุข และเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนทุกคนอย่างเต็มที่ โดยไม่แบ่งแยกภูมิหลังทางวัฒนธรรม

พุทธสันติวิธี คือ กระบวนการและแนวทางในการจัดการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างสันติภาพ โดยสันติ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การไม่ใช้ความรุนแรงในทุกระดับ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ในการนำหลักพุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาในชุมชน พหุวัฒนธรรมให้เกิดผลเป็นรูปธรรมนั้น สามารถอาศัยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นการแสดงออกของการให้ (ทาน) การพูดจา (ปิยวาจา) การช่วยเหลือ (อิตถจริยา) และการวางตัว (สมานัตตตา) ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือภาคปฏิบัติหรือกลยุทธ์ในการครองใจบุคลากร นักเรียน และ ผู้ปกครอง สร้างความไว้วางใจและความร่วมมืออันดีต่อกัน และเพื่อให้การใช้เครื่องมือเหล่านั้นเป็นไป อย่างจริงจัง จึงจำเป็นต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ธรรมเครื่องอยู่ อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็น หลักใจและกำกับความประพฤติ ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐาน หรือเป็นพลังขับเคลื่อนในการดำรงชีวิตใน สังคมอย่างมีความสุข (พระสุนัน เคะนะอ่อน, 2568)

บทความนี้นำเสนอรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี เป็นการนำหลักพุทธสันติวิธีในการเชื่อมความสัมพันธ์ของ สถานศึกษาในชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนาในการบริหารจัดการการศึกษา อยู่ร่วมกันด้วยความ รัก ความสามัคคี ประองตอง ปราศจากความขัดแย้ง ในการมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มตัวเอง ยอมรับใน ความแตกต่างทางแนวความคิดและแนวปฏิบัติ ส่งเสริมความเสมอภาค เคารพในควมมีสิทธิเสรีภาพ ของกันและกัน รักษาความยุติธรรมร่วมกันในสังคม ตลอดจนป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นใน อนาคต เพื่อส่งเสริมพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุ วัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานีให้ยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุ วัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียน ในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อทดลองรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียน ในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
4. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียน ในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา

ความหมายของการบริหารสถานศึกษา

การบริหารสถานศึกษา เป็นกระบวนการและเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการศึกษาทั้งในด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคลและด้านการบริหารทั่วไป เพื่อให้มีคุณภาพอันส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติด้วย มีนักวิชาการหลายคนได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารการศึกษา ดังนี้

การบริหารสถานศึกษาหมายถึง กิจกรรมทั้งปวงที่จะเป็นต่อการธำรงรักษาและดำเนินการภายในสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของสถานศึกษา เป็นภารกิจหลักที่จะต้องกำหนดแบบแผนวิธีการและขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างเป็นระบบ เพราะถ้าระบบการบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ขององค์กร นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อจะให้งานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การบริหารงานนั้นจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ เนื่องจากการดำเนินงานต่างๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำตามลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญาความสามารถ ความถนัดและความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเอาเทคนิควิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553) การบริหารสถานศึกษา เป็นงานหลักของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผน วิธีการ และขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบการบริหารงานไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงาน ผู้บริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะให้งานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้นจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ทุกประการ เพราะว่าการดำเนินงานต่างๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ แต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถความถนัด และความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเอาเทคนิควิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2555) การบริหารสถานศึกษาเป็นศาสตร์ทางการศึกษาสาขาหนึ่งการดำเนินงานในเรื่องนี้ต้องมีความเกี่ยวข้องกับองค์กรต่างๆ ทางการศึกษาวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กรถือเป็นหัวใจของการบริหารการศึกษา และมีส่วนกำหนดทิศทางการสนับสนุนการบริหารของสถาบันทางการศึกษาอย่างมาก นอกจากนี้วัตถุประสงค์และการบริหารงานก็ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนและใกล้ชิดอีกด้วย (Bush, 2006)

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง แนวทางหรือวิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในองค์กรสถานศึกษาที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้บริหาร เพื่อการวินิจฉัย สั่งการ การควบคุมและการจัดการกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้ปฏิบัติงานกิจกรรมตามแผนงานในการขับเคลื่อนสถานศึกษา

อย่างเป็นระบบตามมาตรฐานและมีคุณภาพให้แก่ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน เพื่อให้มีคุณภาพอันส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมศึกษา

การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเป็นแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาและเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายสำคัญ เพื่อที่จะเปลี่ยนโครงสร้างสถาบันการศึกษา เพื่อให้นักเรียนแต่ละเพศ นักเรียนพิเศษ นักเรียนกลุ่มเชื้อสายต่างๆ กลุ่มสีผิว และกลุ่มวัฒนธรรมทั้งหลายได้มีความเสมอภาคกันในด้านความสำเร็จในการเรียน (Banks & McGee Banks, 2010) การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการที่ครูได้ช่วยเตรียมผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมให้อยู่ด้วยความเข้าใจกันมีความร่วมมือร่วมใจกัน (Klompul et al., 2025) มองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการพึ่งพาอาศัยกัน ความเสียสละและความยุติธรรม การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นไม่ได้ต้องการนำไปสู่ความแตกแยก การพัฒนาความเข้าใจ การพึ่งพาอาศัยระหว่างกลุ่มคนอาศัยการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการแบ่งแยกทางสังคมนั้น เกิดจากการขาดวิจาร์ณญาณของคน การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมจำเป็นสำหรับทุกโรงเรียน ไม่ใช่โรงเรียนที่มีเด็ก และ/หรือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัด การศึกษาที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมเท่านั้น เพราะทั้งนักเรียนและทุกๆคนจะเป็นต้อง แลกเปลี่ยนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชาติเดียวกัน เพื่อความเข้าใจกันและพึ่งพาอาศัยกัน (Cortes, 1996) เป็นการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่สภาพแวดล้อมทางการศึกษาประกอบไปด้วยนักเรียนที่มาจากกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกัน เช่น เชื้อชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ ชั้นทางสังคม กลุ่มภูมิภาค กลุ่มความต้องการพิเศษ โดยปัญหาของกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวได้รับการตีแผ่และเปรียบเทียบซึ่งสภาพแวดล้อมทั้งหมดในโรงเรียนจะได้รับการปฏิรูปเพื่อส่งเสริมให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และเกิดความยุติธรรมระหว่างกลุ่มนักเรียนต่างวัฒนธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อตกลงที่ว่าอคติ การแบ่งแยกและความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติของกลุ่มคนที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่าง ดังนั้น พหุวัฒนธรรมศึกษาจึงเป็นการปฏิรูปทางการศึกษาโดยการจัดการสภาพแวดล้อมภายในสถาบันการศึกษาซึ่งมีผู้เรียนที่มาจากต่างวัฒนธรรม เช่น เชื้อชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ ชั้นทางสังคม และความ ต้องการพิเศษอื่นๆ ได้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ ลดความขัดแย้งระหว่างกัน (บัญญัติ ยงยวน, 2551)

สรุปได้ว่า พหุวัฒนธรรมศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้คนในสังคม มีความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาค มีเสรีภาพ มีการยอมรับซึ่งกันและกันของผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่น เชื้อชาติ หรือกลุ่มพันธุ์ ภาษา ศาสนา เพศ ชนชั้นทางสังคม ได้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยก และการเลือกปฏิบัติและลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธสันติวิธี

พุทธสันติวิธี คือ กระบวนการและแนวทางในการจัดการแก้ไขความขัดแย้ง ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การไม่ใช้ความรุนแรง ในทุกระดับ ทั้งทางกาย วาจา และใจ พุทธสันติวิธีเป็นแนวทางการจัดการปัญหาเชิงรุกที่มุ่งใช้ “ปัญญา” ในการสืบสาวหาสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้ง และใช้ “เมตตากรุณา” เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและประสานความสัมพันธ์ เพื่อแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้กลายเป็นการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน เป้าหมายสูงสุดของพุทธสันติวิธีจึงเป็นการสร้างสันติสุขที่ยั่งยืนซึ่งเกิดจากความเข้าใจและความปรารถนาดีต่อกันอย่างแท้จริง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม การสร้างสันติภายในจิตใจของตนเองจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ขาดไม่ได้ของการสร้างสันติภาพในโลกภายนอก (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2558)

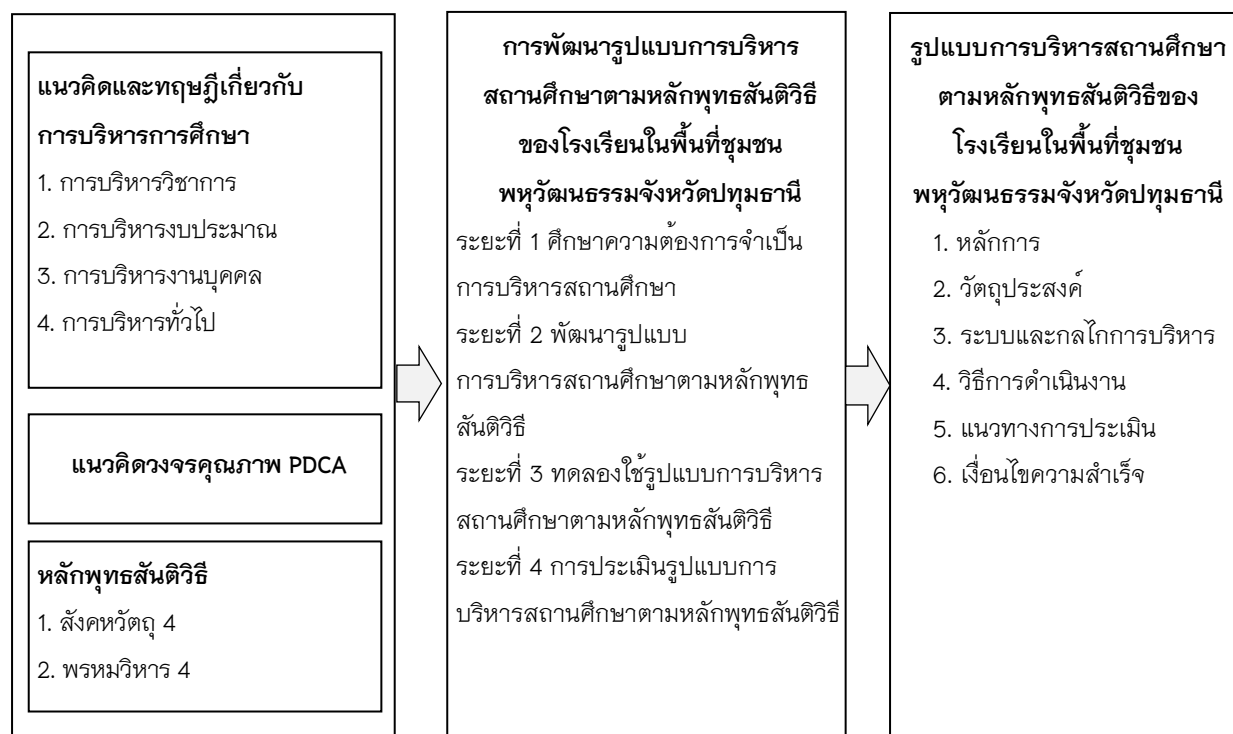
ในการนำหลักพุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาในชุมชนพหุวัฒนธรรมให้เกิดผลเป็นรูปธรรมนั้น สามารถอาศัยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือภาคปฏิบัติหรือกลยุทธ์ในการครองใจบุคลากร นักเรียน และผู้ปกครอง สร้างความไว้วางใจและความร่วมมืออันดีต่อกัน และเพื่อให้การใช้เครื่องมือเหล่านั้นเป็นไปอย่างจริงจังจึงจำเป็นต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 เป็นคุณธรรมพื้นฐาน หรือเป็นพลังขับเคลื่อนจากภายในของผู้บริหาร ซึ่งจะช่วยให้การแสดงออกซึ่งการให้ (ทาน) การพูดจา (ปิยวาจา) การช่วยเหลือ (อรรถจริยา) และการวางตัว (สมานัตตตา) เปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา และความปรารถนาดี

จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การบริหารสถานศึกษาในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและซับซ้อน งานวิจัยในประเทศส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาความท้าทายและภาวะผู้นำที่จำเป็นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในขณะที่งานวิจัยบางส่วนได้ขยายขอบเขตมายังกลุ่มเด็กข้ามชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ในขณะเดียวกัน งานวิจัยต่างประเทศได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของบทบาทผู้นำสถานศึกษาในการเป็นผู้นำด้านการสอนเพื่อความยุติธรรมทางสังคมและชี้ให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างการยอมรับในเชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติจริงในการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อรับมือกับความท้าทายเหล่านี้อย่างเป็นระบบ และงานวิจัยที่เสนอแนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นการยืนยันว่าหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและความสัมพันธ์อันดีในองค์กร ดังนั้น หากได้มีการศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี และเสนอเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อ

การจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างสร้างสรรค์และสันตินำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืนต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี” ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีพหุระยะ ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีดำเนินการวิจัย 4 ระยะ แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย 4 ระยะ

ระยะการวิจัย	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล	ผลลัพธ์
ระยะที่ 1				
การศึกษาความต้องการจำเป็น	ผู้บริหารสถานศึกษาและครูของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน	แบบสอบถามความต้องการจำเป็น	การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่
การบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม	พหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี	การบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม	และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น	ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
จังหวัดปทุมธานี	จำนวน 291 คน	จังหวัดปทุมธานี		
ระยะที่ 2				
การพัฒนาแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม	ขั้นตอนที่ 1 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 17 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	แบบสัมภาษณ์	การวิเคราะห์เนื้อหา	แนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
จังหวัดปทุมธานี	ขั้นตอนที่ 2 การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	แบบการสนทนากลุ่ม	การวิเคราะห์เนื้อหา	รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
ระยะที่ 3				
การทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม	การทดลองใช้รูปแบบในโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี 3 โรงเรียน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	1. รูปแบบฯ 2. คู่มือรูปแบบฯ 3. แบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบฯ	1. การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2. การวิเคราะห์เนื้อหา	ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี
ระยะที่ 4				
การประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม	ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานีจำนวน 291 คน	แบบประเมิน 4 ด้าน คือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และ ความเป็นประโยชน์	การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ผลการประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน พหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนี $PNI_{modified}$ นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนี $PNI_{modified}$ ของสภาพที่เป็นจริง สภาพที่ควรจะเป็น และความต้องการจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม

(n=291)

ความต้องการจำเป็นการบริหาร สถานศึกษาของโรงเรียน ในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม	สภาพที่เป็นจริง			สภาพที่ควรจะเป็น			$PNI_{modified}$	อันดับที่	$PNI_{modified}$
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล			
1. การบริหารวิชาการ	3.77	0.64	มาก	4.30	0.61	มาก	0.142	4	
2. การบริหารงบประมาณ	3.68	0.79	มาก	4.42	0.59	มาก	0.200	1	
3. การบริหารงานบุคคล	3.77	0.69	มาก	4.35	0.65	มาก	0.154	3	
4. การบริหารทั่วไป	3.76	0.73	มาก	4.38	0.61	มาก	0.163	2	
รวม	3.75	0.68	มาก	4.36	0.58	มาก	0.164		

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพที่เป็นจริงการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$, S.D. = 0.68) เมื่อพิจารณารายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ การบริหารวิชาการ ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.64) รองลงมาคือ การบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.69) การบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 3.68$, S.D. = 0.79) และการบริหารทั่วไป ($\bar{X} = 3.76$, S.D. = 0.73) ตามลำดับ

สภาพที่ควรจะเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = 0.58) เมื่อพิจารณารายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ การบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = 0.59) รองลงมาคือ การบริหารทั่วไป ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = 0.61) การบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = 0.65) และการบริหารวิชาการ ($\bar{X} = 4.30$, S.D. = 0.61) ตามลำดับ

เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็นการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยระบุความต้องการ ความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนามาก่อน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความ

ต้องการจำเป็นทุกขั้นตอน $PNI_{modified}$ อยู่ระหว่าง 0.142–0.200 โดยภาพรวม ค่าดัชนี $PNI_{modified}$ ในที่นี้คือ 0.164 และพบว่า อันดับ 1 คือ การบริหารงบประมาณ ($PNI_{modified} = 0.200$) อันดับ 2 คือ การบริหารทั่วไป ($PNI_{modified} = 0.163$) อันดับ 3 คือ การบริหารงานบุคคล ($PNI_{modified} = 0.154$) และอันดับ 4 คือ การบริหารวิชาการ ($PNI_{modified} = 0.142$)

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี พบว่า มี 6 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 หลักการ มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมของนักเรียน ผู้ปกครอง ครู และชุมชนในพื้นที่ บริหารสถานศึกษาด้วยความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม และเคารพในความหลากหลายของวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ผ่านหลักพุทธธรรม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 เพื่อสร้างบรรยากาศของการเกื้อกูลและความเมตตาต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การบริหารสถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาที่ยึดหลักพุทธสันติวิธี โดยเน้นการสร้าง ความเข้าใจและเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของนักเรียน และบุคลากรทุกชาติพันธุ์ของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี และสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ที่สงบสุขและร่วมมือกัน 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยใช้หลักการพุทธสันติวิธีในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมและการเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรม 3) เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยใช้หลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

องค์ประกอบที่ 3 ระบบและกลไกการบริหาร ระบบและกลไกการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี เป็นการนำหลักพุทธสันติวิธีมาบูรณาการในการบริหารสถานศึกษาในชุมชนพหุวัฒนธรรมจะช่วยส่งเสริมความสงบสุข การเข้าใจซึ่งกันและกัน และพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ตอบสนองต่อความหลากหลายของนักเรียนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1) การบริหารการศึกษาด้วยวงจรคุณภาพ 2) การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 3) การนำหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา

องค์ประกอบที่ 4 วิธีการดำเนินงาน วิธีดำเนินการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย 1) หลักการดำเนินงาน คือ การบริหารสถานศึกษา 4 ด้าน ด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) 2) หลักธรรมในการบริหารสถานศึกษา คือ หลัก

พุทธธรรมหลัก (หลักสังคหวัตถุ 4) และหลักพุทธธรรมรอง (หลักพรหมวิหาร 4) 3) พุทธสันติวิถีการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 5 แนวทางการประเมิน ประกอบด้วย 1) การประเมินกระบวนการบริหารโดยใช้หลักพุทธธรรม ประเมินการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ในแต่ละส่วนของการบริหาร โดยพิจารณาว่ามีการดำเนินงานสอดคล้องกับหลักธรรมดังกล่าวหรือไม่ และในระดับใด เช่น การสื่อสารอย่างสุภาพ ความเท่าเทียมในการมีส่วนร่วม หรือการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อสะท้อนความเป็นรูปธรรมของหลักพุทธสันติวิถีในกระบวนการบริหารจริงของโรงเรียนในบริบทพหุวัฒนธรรม 2) การประเมินผลลัพธ์ทางคุณภาพด้านทัศนคติและความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง เน้นประเมินผลที่เกิดกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนในด้านทัศนคติที่มีต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การยอมรับความแตกต่าง และความร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียน พร้อมทั้งวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เช่น การลดความขัดแย้งในโรงเรียน ความเต็มใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือความรู้สึกเป็นเจ้าของของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม จังหวัดปทุมธานี และ 3) การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมและนโยบายที่ดำเนินตามหลักพุทธสันติวิถี พิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นจริงหลังจากดำเนินกิจกรรม เช่น อัตราการเข้าร่วมของบุคลากร ความต่อเนื่องของการใช้แนวทางพุทธธรรมในการบริหาร ความสำเร็จของโครงการที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หรือความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อประเมินความยั่งยืนและประสิทธิผลของรูปแบบพุทธสันติวิถีในการพัฒนาโรงเรียนในบริบทของจังหวัดปทุมธานี

องค์ประกอบที่ 6 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารต้องมีความเข้าใจและศรัทธาในหลักพุทธสันติวิถีอย่างแท้จริง แสดงออกผ่านการเป็นแบบอย่างในความเมตตา ความยุติธรรม และการสื่อสารอย่างมีปัญญา โดยสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการตัดสินใจและจัดการความขัดแย้งในองค์กร เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุขและความไว้วางใจในหมู่บุคลากรที่มีความหลากหลาย 2) การมีส่วนร่วมของบุคลากร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ความสำเร็จขึ้นอยู่กับการที่ทุกภาคส่วนได้แก่ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการกำหนดแนวทางและร่วมดำเนินกิจกรรมตามหลักพุทธสันติวิถี โดยต้องเปิดพื้นที่รับฟังความคิดเห็น สนับสนุนความหลากหลาย และให้คุณค่ากับการมีส่วนร่วมทุกระดับอย่างเท่าเทียม และ 3) การปลูกฝังวัฒนธรรมองค์กรบนฐานของความเคารพและสันติ โดยโรงเรียนต้องมีการปลูกฝังวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความเคารพในความแตกต่าง ความร่วมมือ และความอดทนอดกลั้น โดยบูรณาการหลักธรรมเข้าไปในชีวิตประจำวันของโรงเรียน เช่น การจัดประชุม การประเมินผล และกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยเหลือหลอมจิตสำนึกและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม

รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธี ของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ภาพที่ 2 รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชน พหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนใน พื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี 3 โรงเรียน ได้แก่ 1) โรงเรียนคลองหนึ่ง (แก่นนิมิตร) 2) โรงเรียน ลำสนุ่น 3) โรงเรียนบางโพธิ์ใหม่ พบว่า ผู้บริหาร ครู และหัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้ากลุ่ม บริหารงบประมาณ หัวหน้ากลุ่มบริหารงานบุคคล และหัวหน้ากลุ่มบริหารทั่วไป มีความพึงพอใจ ต่อรูปแบบฯ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการประเมินรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยใช้หลักการประเมินตามมาตรฐานการประเมิน 4 ด้าน คือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ พบว่า รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ความเป็นประโยชน์ ความเหมาะสม ความถูกต้อง และความเป็นไปได้

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

สภาพที่เป็นจริงการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยอันดับ 1 คือ การบริหารวิชาการ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าในบริบทของโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยนักเรียนและผู้ปกครองจากภูมิหลังทางชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษาที่แตกต่างกัน การบริหารงานงบประมาณนอกจากจะเป็นกระบวนการทางการเงินแล้ว ยังเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนถึงความยุติธรรม ความเสมอภาค และการยอมรับในความหลากหลายของสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด การเปิดเผยข้อมูลการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใสเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการสร้างความไว้วางใจระหว่างสถานศึกษากับชุมชนพหุวัฒนธรรมในบริบทที่แต่ละกลุ่มอาจมีความรู้สึกประหลาดหรือกังวลต่อความเท่าเทียม การที่ผู้บริหารแสดงความจริงใจผ่านการเปิดเผยข้อมูลที่ตรวจสอบได้ จะช่วยลดความหวาดระแวงและแสดงให้เห็นถึงการให้เกียรติอย่างเป็นรูปธรรม ความโปร่งใสจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกัน สอดคล้องกับผลการวิจัย (กัญญาลักษณ์ ชีพบุติ และ ชัชจรีญา ไบสี, 2566; นุรสาฮิดา แซมะแซ และคณะ, 2567) พบว่า การแสดงภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม (Multicultural leadership) ต่อภาวะการณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมส่งผลต่อการปฏิบัติในองค์กร เข้าใจการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจ โดยเคารพในอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลและกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่าง และเป็นวิธีการป้องกันปัญหาการขาดธรรมาภิบาล สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ชุมชนว่าทรัพยากรทางการศึกษาได้รับการจัดสรรอย่างเป็นธรรม

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี พบว่า มี 6 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไกการบริหาร 4) วิธีการดำเนินงาน 5) แนวทางการประเมิน และ 6) เงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้

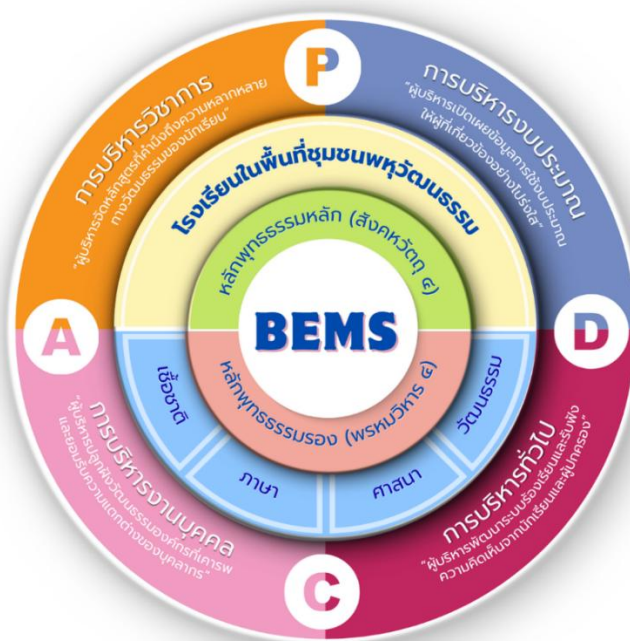
อาจเป็นเพราะว่า หลักการบริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในชุมชนพหุวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนและความท้าทายสูง การบริหารแบบเดิมอาจไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องมุ่งเน้น “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” เป็นเป้าหมายสูงสุด โดยนำหลักพุทธสันติวิธี คือ สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 มาเป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เคารพความหลากหลายอย่างแท้จริง ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูล อันเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของ บัญญัติ ยงยวน (2551) ที่ได้กล่าวว่า พหุวัฒนธรรมศึกษา เป็นการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่สภาพแวดล้อมทางการศึกษาประกอบไปด้วยนักเรียนที่มาจากกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกัน เช่น เชื้อชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ ชั้นทางสังคม กลุ่มภูมิภาค กลุ่มความต้องการพิเศษ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน และเกิดความยุติธรรมระหว่างกลุ่มนักเรียนต่างวัฒนธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อตกลงที่ว่าอคติ การแบ่งแยก และความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติของกลุ่มคนที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่าง แนวทางการปฏิรูปการศึกษาโดยนำแนวคิดพหุวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดการศึกษามีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทุกกลุ่มชนและมองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงของการพึ่งพาอาศัยกัน (Banks & McGee Banks, 2010) เพื่อแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้กลายเป็นการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน เป้าหมายสูงสุดของพุทธสันติวิธีจึงเป็นการสร้างสันติสุขที่ยั่งยืนซึ่งเกิดจากความเข้าใจและความปรารถนาดีต่อกันอย่างแท้จริง

ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี

ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี พบว่า ผู้บริหาร ครู และหัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้ากลุ่มบริหารงบประมาณ หัวหน้ากลุ่มบริหารงานบุคคล และหัวหน้ากลุ่มบริหารทั่วไป มีความพึงพอใจต่อรูปแบบฯ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและชัดเจน การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ใน 4 ขอบข่ายงาน ช่วยสร้างกระบวนการทำงานที่โปร่งใส ส่งเสริมการสื่อสารที่ให้เกียรติกัน และสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูลและปลอดภัยทางใจ ปัจจัยเหล่านี้ช่วยลดความขัดแย้งและความกังวลในการทำงานในบริบทพหุวัฒนธรรม ทำให้บุคลากรรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองได้รับการยอมรับ มีส่วนร่วม และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการวิจัย (นุรสาฮิดา แซมะแซ และคณะ, 2567; วราภรณ์ ใจพันธ์ และคณะ, 2568) พบว่า การจัดการศึกษาที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา และภาษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม การอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจ และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนทุกคนอย่างเต็มที่ โดยเคารพในอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลและกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่าง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเป็น “BEMS” คือ B = Buddhist Principles (หลักพุทธสันติวิธี) E = Educational Institution Administration (การบริหารสถานศึกษา) M = Multicultural Education (พหุวัฒนธรรมการศึกษา) และ S = School Located in Multicultural Communities (โรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม) แสดงดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “BEMS”

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิธีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี” คือ “BEMS” อธิบายได้ ดังนี้

B = Buddhist Principles หลักพุทธสันติวิธี หลักในการอยู่ร่วมกันที่ส่งเสริมวิถีการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง โดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในการนำหลักพุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาในชุมชนพหุวัฒนธรรมให้เกิดผลเป็นรูปธรรม สามารถอาศัยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ หลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือภาคปฏิบัติหรือ กลยุทธ์ในการครองใจบุคลากร นักเรียน และผู้ปกครอง สร้างความไว้วางใจและความร่วมมืออันดีต่อกัน เป็นการแสดงออกซึ่งการให้ (ทาน) การพูดจา (ปิยวาจา) การช่วยเหลือ (อัตถจริยา) และการวางตัว (สมานัตตตา) และหลักพรหมวิหาร 4 เป็นคุณธรรมพื้นฐาน หรือเป็นพลังขับเคลื่อนจากภายในของผู้บริหารซึ่งจะช่วยเสริมให้การปฏิบัติของผู้บริหารสถานศึกษาเปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา และความปรารถนาดี

E = Educational Institution Administration การบริหารสถานศึกษา โดยการนำหลักการของวงจรคุณภาพ (PDCA) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีขอบข่าย 4 ด้าน คือ

1. การบริหารงบประมาณ การจัดการทรัพยากรทางการเงินอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ยุติธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของนักเรียนและชุมชนที่หลากหลาย ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุณภาพทางการศึกษาที่เท่าเทียมแก่ผู้เรียนทุกคน

2. การบริหารทั่วไป หมายถึง การจัดการและพัฒนาอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม และระบบสนับสนุนต่างๆ ให้เอื้อต่อการเรียนรู้และส่งเสริมบรรยากาศแห่งความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม โดยมีระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรม สร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและครอบคลุมสำหรับนักเรียนทุกคน

3. การบริหารงานบุคคล การวางแผนอัตรากำลังและพัฒนาบุคลากรให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เคารพความหลากหลาย และดูแลพัฒนาบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียม สร้างขวัญกำลังใจและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียน

4. การบริหารวิชาการ การจัดการหลักสูตร การเรียนการสอน และการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ให้มีความสอดคล้องและตอบสนองต่อความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาของผู้เรียน สร้างความเท่าเทียมทางการเรียนรู้และยกระดับคุณภาพการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่ผู้เรียนทุกคน

M = Multicultural Education พหุวัฒนธรรมการศึกษา การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้คนในสังคมมีความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาค มีเสรีภาพ มีการยอมรับซึ่งกันและกันของผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่น เชื้อชาติ หรือกลุ่มพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับในความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่มีอคติต่อกัน ไม่เกิดการแบ่งแยก และการเลือกปฏิบัติ และลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน

S = School Located in Multicultural Communities โรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม สถานศึกษาซึ่งตั้งอยู่ในบริบททางสังคมที่มีความหลากหลายทางประชากร อันประกอบด้วยผู้เรียนและบุคลากรทางการศึกษาที่มีภูมิหลังทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมที่ต่างกันไป ทั้งนี้ การพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนจะสะท้อนความหลากหลายและบูรณาการมิติทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและการเคารพในความแตกต่าง โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะข้ามวัฒนธรรม และคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองโลกที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติ

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ความต้องการจำเป็นอันดับ 1 คือ การบริหารงบประมาณ รายข้อที่มีความต้องการความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน คือ ผู้บริหารเปิดเผยข้อมูลการใช้งบประมาณให้ผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างโปร่งใส ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรนำโครงการที่ 1 พุทธสันติวิถีการบริหารงบประมาณ ที่ได้จากรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิถีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ไปใช้ในสถานศึกษา ซึ่งจะช่วยสร้างความไว้วางใจอันเป็นรากฐานที่จำเป็นที่สุดในการบริหารโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำคู่มือรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธสันติวิถีของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ไปเป็นแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนในสังกัดที่มีความหลากหลายพื้นฐานทางวัฒนธรรม ภาษา และศาสนา โดยปรับใช้ตามบริบทให้เหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นอันดับ 1 คือ การบริหารงบประมาณ ดังนั้น จึงควรทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงบประมาณของโรงเรียนในพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี” โดยศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการจำเป็นเฉพาะด้าน ในการบริหารงบประมาณของสถานศึกษาในชุมชนพหุวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจถึงความท้าทาย เช่น ความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากร หรืออุปสรรคในการสื่อสารข้อมูลทางการเงินข้ามวัฒนธรรม หรือ ควรวิจัยโดยบูรณาการหลักสราณีธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างกลมเกลียวโดยตรง เหมาะสำหรับการสร้างวัฒนธรรมองค์กรในโรงเรียนพหุวัฒนธรรม จะช่วยสร้างรากฐานที่มั่นคงของความไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่บุคลากรและนักเรียนที่มีความหลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กัญญาลักษณ์ ชีพอุบัติ และ ชัชจรีญา ใบสี. (2566). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ.

วารสารปัญญาปณิธาน, 8(1), 71-84. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/259778>

- นุรสาอีดา แซมะแซ, จรุณี เก้าเอี้ยน และ พิมพ์ปวีณ์ สุวรรณโณ. (2567). รูปแบบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 2. *วารสารอัล-ฮิกมะฮ์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี*, 14(28), 75–88. สืบค้นจาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HIKMAH/article/view/273150>
- บัญญัติ ยงยวน. (2551). *วัฒนธรรมศึกษา: การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2555). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- พระครูสมุทรหัตถพร คำเพชรดี. (2567). การจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาจังหวัดหนองคาย. *วารสารศึกษิตาแล้ง*, 5(3), 15–28. สืบค้นจาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/SJ/article/view/275991>
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).
- พระสุนัน เคนะฮอน. (2568). การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักภาวนา 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 7(3), 607–618. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/278730>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรารณ ใจพันธ์, สมเกียรติ ตุ่นแก้ว และ พูนชัย ยาวีราช. (2568). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของครูประถมศึกษาในกลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษาป่าติ่ง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3. *วารสาร มจร ล้านนาวิชาการ*, 14(1), 22–33. สืบค้นจาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/mbulncjournal/article/view/279420>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *สันติภาพเกิดได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *การจัดระบบบริหารและสารสนเทศภายในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- Banks, J. A., & McGee Banks, C. A. (2010). *Multicultural education: Issues and perspectives*. (7th ed.). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Bush, T. (2006). The national college for school leadership: A successful English innovation?. *Phi Delta Kappan*, 87(7), 508–511. <https://doi.org/10.1177/003172170608700708>
- Cortes, C. E. (1996). *The children are watching: How the media teach about diversity*. New York: Teachers College Press.

- Damnoen, S., & Somruay Pindon, P. (2025). A Synthesis of Buddhist Principles based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for Community Self-Reliance. *Journal of Educational Management and Research Innovation*, 7(1), 1–12. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/275962>
- Klomkul, L., Bhuddhisaro, P. R., Damnoen, S., Srirakarn, T., & Wilairadtanakun, A. (2025). Prototype areas development of vanumrung innovation on ancient community surrounding Phanomrung Mountain Buriram Province. *Journal of Propulsion Technology*, 46(2), 1045–1052. Retrieved from <https://www.propulsiontechjournal.com/index.php/journal/article/view/9458>
- Riehl, C. J. (2000). The principal's role in creating inclusive school for diverse student: A review of normative, empirical, and critical literature on the practice of educational administration. *Review of Educational Research*, 70(1), 55–81. <https://doi.org/10.3102/00346543070001055>